

NILS ANDRÉN:

Den lagliga terrorismen

Vårt nuvarande arbetsrättsliga system är inte anpassat till dagens samhälle. Det har drivit fram organisationer som genom sin styrka blivit en stat i staten.

*Många stora konflikter får långt mera genomgripande verkningar för "tredje man" än för de stridande. Problemet är uppenbarligen störst på den offentliga sidan där arbetstagar-
nas organisationer visar föga
förståelse för sambandet mellan
löner och produktivitet.*

Nils Andrén är professor emeritus i statskunskap

Den som tar människor som gisslan för att till enskild vinning utpressa pengar begår en extremt brottslig och klandervärd handling, oavsett om gisslan tillfogas någon skada till liv och lem eller inte.

Om utpressningen bedrivs av direktörer, av ombudsmän och avtalssekreterare i erkända intresseorganisationer, med eller utan rätt att kalla sig folkrörelse, erkänns den som laglig och som ett uttryck för den en gång så berömda "svenska modellen", med andra ord som god demokrati. Att sätta gränser för denna form av utpressning brännmärks som övervåld mot demokratiska rättigheter, t o m som ett hot mot själva demokratin; detta trots att utpressningen kan få mycket smärtsamma följder också för en helt oskyldig "gisslan".

Hur har vi hamnat i en så absurd situation? Hur skall vi komma ur den? Och vill vi verkligen göra det? På den sista frågan svarar naturligtvis alla utom utpressarna själva ett tveklöst ja. Problemet är dock att de flesta i landet själva är inte bara offer utan ibland också utpressare, och att också utpressarna ibland är offer. Och alla är offer för ett otidsenligt och orimligt system.

Systemet är föråldrat

Sverige har uppenbarligen ett arbetsrättsligt system som inte är anpassat till det samhälle som vi har i dag. Så länge som en strejk eller en lock-out enbart eller i första hand drabbade de båda parter som kämpade om att vinna så mycket som möjligt på en löneöverenskommelse, blev skadeverkningarna för utomstående i regel mycket begränsade. Så länge som samhäl-

lets spelregler för denna form av legal utpressning respekterades, framför allt om fredsplikt under gällande avtal om och verksamma sanktioner mot dem som bröt freden, blev situationen uthärdlig för samhället som helhet. Och så länge som det samförstånd mellan arbetsmarknadens parter som gått under namnet "salt-sjöbadsandan" fungerade, var den svenska modellen en fast grund för en långvarig välståndsutveckling.

De flesta är inte bara offer utan ibland också utpressare — och utpressarna ibland också offer.

Nya förutsättningar

Nu har vi sedan många år en rad nya förutsättningar för uppgörelserna på arbetsmarknaden. Även om de är väl kända kan det vara på sin plats att sammanfatta dem som utgångspunkt för den fortsatta diskussionen.

Arbetstagarernas och arbetsgivarnas organisationer omfattar oftast ett stort antal arbetstagarer och företag. De representerar också många olika slag av uppgifter i samhället. I konfliktsituationer får därför de fackliga organisationerna en väldig makt.

På den privata sidan drabbar konfliktåtgärder fortfarande alltid den part mot vilken de primärt är riktade.

Samhället har dock blivit mer specialiserat och därför också sårbart mot alla slag av störningar i de normala funktionerna. De flesta av oss torde ha egna erfarenheter av att många stora konflikter får långt mera genomgripande verkningar

för "tredje man", den utanför stående allmänheten, än för de stridande.

Det har sedan länge varit uppenbart att organisationerna tack vare sin storlek och sammansättning kan ta ut sådana personer i arbetskonflikter som har den största betydelsen för viktiga samhällsfunktioner. En tuff strejkledare väljer så att det skall svida så mycket som möjligt för tredje man. Därmed skall det bli lättare att pressa motparten till eftergifter. En strejkdramad arbetsgivare, som svarar med lockout, försöker rikta denna så att motståndarens strejkkassor så snabbt som möjligt dräneras. Risker att en strejk skall stoppas på grund av samhällsfarlighet har hittills visat sig vara så liten att den helt kunnat negligeras.

Offentliga sektorn

På den offentliga sidan är situationen i alla hänseenden och med alla mått helt absurd. Konfliktåtgärder riktade mot arbetsgivare drabbar här enbart tredje man, den stora och sårbara allmänheten. Den enda som inte drabbas är arbetsgivaren. Denne — det allmänna — riskerar inte att förlora kunder på en konkurrensutsatt marknad. Arbetsgivaren sparar pengar. Kommunens, landstingets, statens budgetbalans förbättras. Det är en klen tröst för envar skattebetalande tredje man i konflikten, som på grund av det allmännas faktiska monopolställning, när det gäller viktiga samhällstjänster, inte har någon reell möjlighet att skydda sig under konflikten. Situationen är perfekt för en utpressningsoperation.

De strejkande i offentlig tjänst löper inte heller några risker utöver dem som ligger i att strejkstödet inte är lika stort

...lagliga terrorister...
 som den förlorade lönen. Eftersom de flesta arbetar i funktioner med monopolställning, kan deras "företag" aldrig tvingas att slå igen på grund av marknadsföruster under en strejk. De vet därför att arbetsplatsen alltid tryggt väntar på deras återkomst. Den enda som verkligen lider är "tredje man", dvs offren för utpressningen eller den gisslan som de lagliga terroristerna har tagit.

En stat i staten

"Tredje mans rätt" stod en gång i centrum för debatten om staten och organisationerna. Den avfördes under hänvisning till parternas för ett halvsekel sedan erkända "samhällsansvar" men har sedan dess blivit tredje mans orätt. Alltför kampglada organisationsimperialister har lärt sig konsten att i skydd av arbetslagstiftningen klä ut den kollektiva lojaliteten, som alltid är berömvärd, till kollektiv hänsynslöshet. Det måste dock erkännas att de har inbjudits, nästan tvingats här till, av det otidsenliga regelsystemet för vår arbetsmarknad. Det har drivit fram organisationer som genom sin styrka blivit en stat i staten, alltför starka för att i sin nuvarande, obalanserade form i längden kunna accepteras i ett samhälle, som eftersträvar ekonomisk jämvikt. LO verkar tidvis vara medvetet om problemet, men är uppenbarligen alltför svagt för att kunna bemästra det. Problemet är uppenbarligen störst på den offentliga sidan, där arbetstagarnas organisationer visar föga förståelse för sambandet mellan löner och produktivitet.

Till de försvarande absurditeterna hör också att förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter kan tillåtas att dra ut

hur långt på tiden som helst. Konsekvenserna är väl kända. När det sista avtalet är klart, känner sig den part som slöt det första bedragen, därför att de sista fick mer än de första. Förhandlingstekniken inrymmer sin egen lönestegringspiral, vid sidan om den mångomskrivna löneglidningen.

Endast de som själva står uppe i en strid för att genom den legaliserade utpressningen mot tredje man förbättra sina egna förhållanden, kan undgå att bli djupt upprörda över ett system med sådana konsekvenser. Det enda korrektiv som finns är de regler som staten och organisa-

Många stora konflikter får långt mera genomgripande verkningar för "tredje man".

tionerna ställt upp som skydd mot samhällsfarliga konflikter. Problemet är att de flesta uppenbart farliga konflikterna aldrig bedöms vara samhällsfarliga. Varken arbetsmarknadsnämnden, som skall pröva om konfliktsituationer påkallar "skydd för allmänt intresse", eller regeringen har hittills ingivit förtroende för sin uppfattning om samhällsfarlighet. Förklaringen är naturligtvis mycket enkel; nämnden är som skiljedomare nästan helt behärskad av de lagliga terroristerna själva. Denna anomali har länge varit uppenbar. Men det politiska modet att ta strid med "staterna i staten" för att korrigera den har saknats.

Det svenska systemet för att bestämma lönerna på arbetsmarknaden kunde trots allt fungera på ett tämligen friktionsfritt sätt, så länge som det inte tillämpades till sina yttersta konsekvenser, med andra

ord så länge som det enbart var fråga om en terrorbalans, inte om en öppen användning av terror mot tredje man. Men det bröt samman när organisationerna urskillningslöst började kasta "atombomber" av allt större tyngd och förstörelseverkan.

Det borde vara uppenbart att Sverige för sin egen överlevnads skull som industriell välfärdsstat måste kränga sig ur en situation där det hamnat på grund av egen kortsynthet och, måste vi nog erkänna, pragmatisk feghet och självtillräcklig inbilskhet. Det är både ett kortsiktigt och ett långsiktigt problem. Vad gäller det kort-

De flesta uppenbart farliga konflikterna bedöms aldrig vara samhälls-farliga.

siktiga, kan det vara en from önskan att de som nu hetsas av lukten av politiskt eller fackligt blod tar sitt förnuft till fånga och söker bred samverkan för att nå fram till nödvändiga lösningar.

När det gäller de långsiktiga problemen, borde den internationella politikens utveckling under senare år kunna ge en brukbar förbild. Det *första* steget är att parterna inser och erkänner det absurda och primitiva i det nuvarande sättet att fördela samhällsresurser. Det *andra* är att de sätter sig ner och granskar systemet, under erkännande av att det behövs både "nedrustning" och "förtroendeskapande åtgärder". Det *tredje* steget är att de, med utgångspunkt från sina alltjämt gemensamma värden, söker sig fram till lösningar som är rimliga både för dem själva, för tredje man och för samhället som helhet.

Liksom på det internationella området

är det inte uppgiftens tekniska svårighetsgrad som är det stora hindret. Det är enbart viljan. Om den kan mobiliseras, finns det också lösningar, både för nedrustning och förtroendeskapande åtgärder.

Möjliga lösningar

Sådana lösningar måste i någon form innebära en nedrustning av organisationernas makt. Det blir förödande för den demokratiska staten, om denna får förbli så stor att den kan brukas till skada för samhället och medborgarna och omöjliggöra för regering och riksdag att fylla sitt högsta ansvar för landets ekonomiska välfärd. Samtidigt måste även lösningar undvikas som undergräver organisationerna och organisationsdemokratin. Spelreglerna måste ändras, så att de inte inbjuder till den alltför stora maktkoncentrationen som utmärker den nuvarande strukturen. Andra demokratier, med system som är besläktade med vårt eget, borde kunna ge förebilder och uppslag värda att prövas. Som exempel kan nämnas:

- tidsbegränsade förhandlingsperioder;
- obligatorisk medling, om förhandlarna misslyckats att efter viss, i förväg angiven tid, nå fram till en lösning;
- rätt att utlösa en öppen arbetskonflikt endast efter antingen en "nedkylningsperiod" eller efter kontrollerad medlemsröstning om strejkfrågan, eller bådadera;
- en ny praxis av innebörd att statsmakterna i det normala handlingsmönstret tar upp den danska modellen att i en låst situation, till parternas ofta väl spelade besvikelse, upphöja medlarnas slutbud till lag;
- effektivare sanktioner för brott mot

fredsplikten under löpande avtalsperiod.

Förändra arbetsmarknadsnämnden

Lägg här till också en mera realistisk syn på innebörden av "samhällsfarlighet". Med den nuvarande strukturen krävs här för en ändrad sammansättning av arbetsmarknadsnämnden. Ett minimikrav borde vara att den förstärks med t ex två konsumentrepresentanter eller andra, allmänna representanter, utan knytning till de stridande parterna. Därigenom skulle nämnden kunna ta verklig hänsyn till individers och gruppers välfärd och hela sam-

hällets intressen. Detta borde medverka till en effektivare begränsning av organisationernas benägenhet att, utan hänsyn till riskerna för samhället, i tid och otid bruka alla disponibla fackliga stridsmöjligheter.

Det är uppenbart att många heliga kor måste slaktas, innan Sverige är framme vid en ny inre stabilitet som grundval för en ny välfärd. Det behövs en god portion av mod och tålamod, prestigelöshet och, framför allt, av statsmannamässigt ledarskap för att nå målet. Allt är, dessvärre, kvaliteter som varit sällsynta och föga uppskattade under senare år.

Pärmar för inbindning av årgång 1989

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-667 59 55, eller genom insättning av kronor 70:- på postgiro 7 27 44-6.